

К. Ю. Малафеева,
аспірант кафедри теорії та практики управління, факультет соціології і права,
Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-9137-7376>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.13.244

ОСНОВНІ МОДЕЛІ ТА ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

К. Malafeyeva,
Postgraduate student of the Department of Theory and Practice of Management, Faculty of Sociology and Law,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

MAIN MODELS AND INSTRUMENTS OF FINANCING HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE AND ABROAD

У статті зроблена спроба охарактеризувати основні моделі фінансування вищої освіти. Проаналізовано статистичні дані Світового банку з точки зору витрат держави на освіту відносно ВВП, частки видатків Зведеного державного бюджету на освіту, державних витрат на одного студента закладу вищої освіти у відсотках ВВП на душу населення. Розглянуто окремі складові механізму фінансування закладів вищої освіти декількох країн Північної Америки, Європи та Азії, зокрема, США, Великої Британії, ФРН, Франції, Польщі, Латвії, Японії та Південної Кореї. Визначено найбільш поширені та популярні за кордоном інструменти фінансування закладів вищої освіти: пряме фінансування за рахунок бюджету на покриття видатків, пряме фінансування за рахунок бюджету, орієнтоване на досягнення результату згідно програмно-цільового методу, фінансування з бюджету з використанням зобов'язань держави, а саме освітніх ваучерів, освітніх кредитів, грантових кредитів, освітніх заощаджень, отримання плати за навчання від споживачів або замовників освітніх послуг, фінансування за рахунок коштів корпорацій або потенційних роботодавців. Розглянуто основні моделі фінансування закладів вищої освіти, що використовують економічно розвинуті держави: орієнтоване на потреби фінансування, придбання освітніх послуг державою, фінансування на основі оцінки результатів, фінансування за рахунок споживачів. Визначено особливості фінансування закладів вищої освіти України державної та приватної форми власності. Окрему увагу спрямовано на модель державних грантів. Детально розглянуто існуючі пропозиції експертів щодо реформування наявного в Україні механізму державного фінансування закладів вищої освіти, які передбачають: відмову від державного фінансування державного замовлення, пряме фінансування закладів вищої освіти; використання лише трьох форм державного фінансування вищої освіти: повна державна компенсація витрат на навчання, надання державних гарантій отримання студентом кредиту з подальшим погашенням державою нарахованих процентів; надання державних гарантій отримання студентом кредиту за умови самостійного погашення кредиту та процентів; заміна діючої моделі державного фінансування вищої освіти моделлю, що передбачає п'ять рівнів фінансування: базовий, соціальний, бонусний, грантовий, резервний; впровадження нової моделі державного фінансування закладів вищої освіти як суб'єктів ринкової економіки, що передбачає фінансування виробництва і оплату конкретних продуктів, послуг, товарів як результатів діяльності закладів вищої освіти.

The article attempts to characterize the main models of higher education financing. It analyzes World Bank statistics in terms of government expenditure on education relative to GDP, the share of education spending in the Consolidated State Budget, and public spending per higher education student as a percentage of GDP per capita. The study examines components of higher education financing mechanisms in several countries across North America, Europe, and Asia, including the United States, the United Kingdom, Germany, France, Poland, Latvia, Japan, and South Korea. The article identifies the most common and internationally recognized tools for financing higher education institutions: direct public funding to cover operational costs; performance-based direct public funding following a program-targeted approach; public funding utilizing state obligations such as education vouchers, student loans, grant loans, and education savings; tuition payments from consumers or clients of educational services; and funding from corporations or prospective employers. It also outlines the primary higher education financing models used by economically developed countries: needs-based funding, public procurement of educational services, performance-based funding, and consumer-based financing. The article highlights the specific features of higher education funding in Ukraine, including institutions of both public and private ownership. Special attention is given to the state grant model. The paper explores expert proposals for reforming Ukraine's current system of public higher education financing. These proposals include: eliminating state funding for public procurement in education in favor of direct institutional financing; restricting state funding to three forms—full state reimbursement of tuition, state guarantees for student loans with subsequent government repayment of interest, and state guarantees with full repayment responsibilities on the student. Furthermore, the paper proposes replacing the current model with a five-tiered funding system—basic, social, incentive-based, grant-based, and reserve tiers—and introducing a new public funding model for higher education institutions as market economy actors. This model would fund the production and payment for specific outputs, services, and goods resulting from the institutions' activities.

Ключові слова: бюджетування, вища освіта, інструменти фінансування, моделі фінансування.
Key words: budgeting, higher education, financing instruments, financing models.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В умовах тривалого повномасштабного вторгнення в Україну пріоритети бюджетної політики держави докорінно змінюються за рахунок радикального зростання видатків на сектор безпеки та оборони. Це закономірно призводить до так званої оптимізації видатків, абсолютного чи відносного скорочення витрат на інші бюджетні потреби, пов'язані, зокрема, зі сферою освіти. Слід зазначити, що Україна протягом багатьох років шукала шляхи оптимізації витрат на освіту за умови збереження її якості, проте наразі це питання стає ще більше актуальним. Останнім часом вищі та центральні органи виконавчої, зокрема Кабінет Міністрів України, Міністерство освіти і науки та Міністерство фінансів, ініціюють кроки на шляху до поступової зміни поточної моделі фінансування з урахуванням як надходження зовнішньої фінансової підтримки від партнерів, так і орієнтації країни на власні можливості. В умовах воєнної агресії підготовка фахівців, особливо у галузі інженерії, є ключовим чинником оборонної спроможності держави, отже, цей процес цілком коректно розглядати як внесок у зміцнення безпекового сектору. Також актуалізується потреба пошуку адекватного поточним реаліям механізму державного фінансування закладів вищої освіти з урахуванням позитивного закордонного досвіду.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий творчий внесок у процес дослідження проблеми фінансового забезпечення закладів вищої освіти забезпечили, зокрема, В. Андрущенко [1], Т. Боголіб [2], З. Варналій [3], В. Геєць [4], І. Грищенко [5], С. Лондар [6], Г. Лопушняк [7], О. Моргулець [8], Н. Мосьпан [9], С. Тульчинська [10], І. Чугунов [11], Л. Шевченко [12] та низка інших українських дослідників. Серед іноземних дослідників проблем фінансування вищої освіти слід відзначити, зокрема, праці Н. Барра [13], В. Біггера [14], Р. Вейзсакера [14], К. Роджерса [15], С. Сінха [16], Р. Хана [17], Д. Хеллера [15]. Натомість завжди актуальним та гостро дискусійним досі залишається аспект даної проблематики, пов'язаний із пошуком найбільш оптимального механізму формування джерел фінансування закладів вищої освіти, що у різних пропорціях можуть формувати державний та місцеві бюджети, внески фізичних та юридичних осіб, наукова та господарська діяльність університетів тощо.

Традиційне сприйняття освітньої сфери як бюджетного навантаження втрачає актуальність у контексті трансформації та переосмислення ролі держави у розвитку людського капіталу, що актуалізує необхідність перегляду підходів до фінансування вищої освіти. Натомість варто вести мову про необхідність формування нової парадигми, відповідно до якої вища освіта розглядається як стра-

тегічна інвестиція у формуванні людського капіталу — основний ресурс сталого розвитку, соціального прогресу та національної безпеки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Мета статті — обґрунтувати теоретичні засади та розробити практичні рекомендації щодо модернізації моделей та інструментів фінансування українських ЗВО шляхом урахування міжнародного досвіду. Відповідно, завданнями статті є: аналіз статистичних даних щодо загальних витрат держави на освіту, частки бюджетних видатків на освіту, державних витрат на одного студента закладу вищої освіти в Україні та за кордоном; дослідження окремих аспектів функціонування механізму фінансування закладів вищої освіти країн Північної Америки, Європи та Азії; розгляд найбільш поширених та популярних за кордоном інструментів фінансування закладів вищої освіти та переліку основних моделей фінансування закладів вищої освіти, що використовують економічно розвинуті держави; визначення домінуючих моделей фінансування закладів вищої освіти, що використовуються в Україні; узагальнення пропозицій експертного співтовариства щодо доцільності та різних варіантів реформування існуючого в Україні механізму державного фінансування закладів вищої освіти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз статистичних даних, що пропонує Світовий банк (Табл. 1—2), дає підстави стверджувати, що Україна належала у період до повномасштабного вторгнення до групи світових лідерів з точки зору загальних витрат держави на освіту відносно ВВП (5,1% ВВП у 2021 р. та 5,9% ВВП у 2022 р., не зважаючи на розгортання в країні інтенсивних воєнних дій) та частки видатків Зведеного державного бюджету на освіту (14,3% у 2021 р., закономірне зниження до 8,5% у 2022 р. на тлі стрімкого зростання витрат держави на сектор безпеки та оборони). У зв'язку з повномасштабним вторгненням і триваючими воєнними діями повноцінне оновлення статистичних даних у сфері фінансування ЗВО суттєво ускладнене, що обмежує доступ до актуальних статистичних та аналітичних даних.

Межі наукової статті не дають можливості повною мірою описати всі особливості механізму фінансування закладів вищої освіти більшості зарубіжних країн. Тому нижче розглянемо ключові аспекти функціонування такого механізму лише деяких країн Північної Америки, Європи та Азії. Для узагальнення даного матеріалу були використані матеріали дисертаційних робіт І. Власової [20] та Т. Ящук [21], колективна наукова праця О. Мельник, Ю. Мирошніченка та А. Розман-Лі [22] та публікації іноземних дослідників проблем фінансування вищої освіти Н. Барра [13], В. Віггера та Р. Вейзакера [14], К. Роджерса та Д. Хеллера [15], С. Сінха [16], Р. Хана [17].

США. В країні розбудована система фінансування вищої освіти, орієнтована виключно на ринкові умови попиту та пропозиції, з високим рівнем оплати за надання освітніх послуг, проте досконалою системою підтримки здобувачів [23]. Основним джерелом фінансування університетів є оплата за навчання. Для державних закладів вона становить до 20% загального обсягу надходжень, для приватних некомерційних ЗВО — близько 30%, для приватних комерційних ЗВО — близько 90% доходів [22, с. 123].

Таблиця 1. Витрати держави на освіту, разом (% ВВП), у 2021—2022 рр.

Місце в рейтингу	Країна	2021	2022
27	Велика Британія	5,9	5,0
43	Німеччина	5,5	4,5
45	Франція	5,4	н/д
46	США	5,4	н/д
56	Україна	5,1	5,9
69	Південна Корея	4,9	н/д
84	Польща	4,7	н/д
88	Латвія	4,6	н/д
149	Японія	3,3	3,2

Джерело: розраховано автором з використанням даних Світового банку [18].

Таблиця 2. Витрати держави на освіту, разом (% державних витрат), у 2021—2022 рр.

Місце в рейтингу	Країна	2021	2022
88	Україна	14,3	8,5
100	США*	12,7	н/д
105	Латвія	12,7	н/д
130	Польща	11,2	н/д
136	Велика Британія	11,1	10,6
174	Німеччина	9,1	9,2
177	Франція	8,9	н/д
187	Японія	7,4	7,5
н/д	Південна Корея	н/д	н/д

* Дані за 2020 р.

Джерело: розраховано автором з використанням даних Світового банку [19].

Натомість головну частину надходжень (близько 43%) публічних закладів вищої освіти становить бюджетне фінансування, яке здійснюється на федеральному рівні, на рівні штату та місцевому рівні [22, с. 123]. Для приватних комерційних і некомерційних ЗВО частка бюджетного фінансування складає відповідно 2% та 12%. При цьому ключову роль у фінансовому забезпеченні ЗВО мають приватні надходження, зокрема від корпорацій, приватні гранти та угоди, приміром, щодо спільної розробки або виробництва тих чи інших товарів / послуг, фінансування з боку приватних осіб (як правило, випускників цих ЗВО), благодійних фондів і т. і. За рахунок цих надходжень формуються фонди ресурсного та цільового капіталу, що університети можуть витрачати на власні потреби. Дані фонди можуть відшкодовувати до 40% щорічних витрат університетів [22, с. 123]. Окрім цього, певна частина надходжень формується за рахунок комерційної діяльності, що здійснюють університети. Це може бути надання додаткових послуг, дохід від власності, медичні послуги тощо. Розподіл одержаного фінансування визначається типом університету. Система фінансової допомоги студентам складається з грантів, стипендій, кредитів та податкових пільг. При цьому існує можливість користуватись декількома різними видами підтримки одночасно, проте їх сума не повинна бути більшою, ніж плата за навчання.

Найбільш масштабною державною програмою підтримки здобувачів є гранти Пелла, які надаються відповідно до фінансових потреб, переважно студентам бакалаврату [24]. Їхня сума може залежати від низки чинників: фінансового стану особи або її родини, розміру плати за навчання, статусу зарахування (неповний або повний день), очікуваного терміну (рік або менше). Перевагами даної

програми є обов'язковість надання допомоги у випадку, якщо при розрахунку даної формули індекс гранту буде нижче визначеної величини. Натомість інші гранти залежать від рівня фінансування конкретного університету. Натомість отримання даного гранту дає можливість отримувати інші види державної підтримки. Існують також інші федеральні пільги та гранти, а також гранти, що надаються самими ЗВО, штатами, приватними особами та роботодавцями. Певну частку витрат на навчання, що не були покриті пільгами або грантами, студент може закрити за допомогою кредиту. При цьому федеральні кредити є більш привабливими, ніж приватні, за рахунок більш низьких відсоткових ставок, гнучких схем повернення, а також потенційної можливості відстрочки платежу або списання кредиту в окремих випадках. Термін повернення кредиту становить близько 10 років та розпочинається через півроку після отримання диплому.

Федеральна програма прямих кредитів Форда — найбільша програма кредитування студентів. Кредитором є департамент освіти США [25]. Кредити поділяються на прямі субсидовані кредити для бакалаврів, що відчувають таку потребу (як правило, безвідсотковий кредит); прямі несубсидовані кредити, для отримання яких відсутня необхідність доводити фінансову потребу; "батьківські" прямі кредити PLUS, прямі кредити, які об'єднують всі федеральні кредити в одну позику. Користуючись цим видом кредитів, можливо збільшити строк повернення та за рахунок цього знизити суму щомісячних виплат. Не зважаючи на розвинуту систему державної допомоги здобувачам, широке коло дослідників стурбовані тією обставиною, що висока ціна навчання призводить до надмірного боргового навантаження студентів та їхніх батьків. Існує також федеральна програма, яка надає можливість поєднувати роботу з навчанням, отже дає можливість здобувачам працювати протягом другої половини дня або у період літніх канікул. Як правило, це робота в університетському кампусі, державних або неприбуткових установах.

Велика Британія. Фінансування здобуття вищої освіти з боку держави в Британії має кілька джерел, основними серед яких є державні установи Office for Students і Research England, що розподіляють бюджетні гроші серед закладів вищої освіти. Додаткове фінансування забезпечують студентські кредити та гранти, у т. ч. з боку приватних та інших державних джерел, а також гранти закладам вищої освіти. Фінансування відбувається згідно "формульної" моделі відповідно до таких параметрів: основні суми надходять на фінансування навчання, що залежить від кількості здобувачів освіти та індикативної собівартості кожної спеціальності та, у деяких випадках, відповідно до поточних пріоритетів політики держави. При цьому значна частка надходжень спрямована на фінансування досліджень. Певна частка фінансування надходить на конкурсній основі в якості цільової підготовки, утворення бізнес-інкубаторів, технопарків, розвиток стартапів та інновацій. Близько половини фінансування виділяється окремо за цільовим призначенням на підтримку окремих інститутів та груп студентів. Для підтримки окремих, переважно інженерних, спеціальностей держава надає абітурієнтам одноразову допомогу. Освіта в британських ЗВО є платною, проте добре розвинута система фінансової підтримки здобувачів. Більша частка фінансування з боку держави надається студентам безпосередньо та має вигляд кредитів або грантів, сума яких залежить від типу закладу освіти, програми навчання, місця проживання, доходів родини.

Повернення позик починається після закінчення навчання. Кредити, не повернуті протягом 30 років, списуються [21, с. 80, 81, 83].

Німеччина. Державне фінансування вищої освіти у ФРН реалізується на федеральному, земельному та муніципальному рівнях. Загалом до 90% обсягу фінансування ЗВО надходить з боку держави, зокрема, близько 75% — земельні бюджети [22, с. 121]. Основна частина коштів, що отримують ЗВО, спрямована на підтримку процесу навчання, якості викладання, сприяння науково-дослідній діяльності, обміну знаннями, технологіями, ідеями з бізнес-спільнотою. Бюджетне фінансування у ФРН дедалі більше розподіляється відповідно до кількості здобувачів, випускників та докторських ступенів. Можливості залучення позабюджетних коштів у ФРН доволі обмежені, оскільки освіта, як правило, є безкоштовною. Натомість в країні існує розвинута система фінансової підтримки здобувачів вищої освіти, що передбачає надання безвідсоткових кредитів, що починають повертати через 5 років після отримання диплому, та грантів. Левова їх частка надається згідно закону про допомогу студентам BAf?G, завдяки якому студенти мають можливість не працювати в процесі навчання. Натомість близько двох третин здобувачів працюють в режимі часткової зайнятості.

У Франції, яка є однією з провідних західних держав, ринкова парадигма у сфері вищої освіти не абсолютизується, а поєднується з активною роллю держави у забезпеченні доступності та якості освітніх послуг. Позиція прихильників "антиринкової" моделі фінансування ЗВО полягає в тому, що для розвитку "суспільства добробуту" держава повинна взяти на себе основний тягар соціальних витрат. Отже, фінансування ЗВО в країні відбувається переважно за допомогою середньострокових контрактів між урядом та університетами, що передбачають узгодження ключових напрямів та перспектив розвитку сфери освіти. Таким чином, частка приватного фінансування університетів у Франції становить лише близько 6%, натомість більше 90% надходжень на рахунки ЗВО формують бюджетні трансферти. При цьому викладачі та інші працівники ЗВО мають статус державних службовців та укладають відповідні контракти не з університетом, а з профільним міністерством. Відповідно, частка заробітної плати в структурі державних витрат на вищу освіту досягає 70%, ще близько 10% цих витрат припадає на стипендії та медичне страхування студентів, отже, університети можуть витратити на власний розсуд не більше 20% бюджетних асигнувань. Відповідно, рівень автономії ЗВО у Франції не можна вважати доволі високим. У країні також поширена практика отримання студентами кредитів на навчання, відсоткова ставка по яких, як правило, на 1—2% нижча ринкового рівня [21, с. 80, 81, 83, 86—87, 91, 93].

Польща. Основним джерелом фінансування ЗВО країни є державний бюджет. Загальна сума фінансування вищої освіти визначається щорічно законом про річний державний бюджет. Ключовими елементами механізму розподілу бюджетних коштів на ЗВО є алгоритм (формула) фінансування та угоди між Міністерством науки і вищої освіти та ЗВО. У 2017 р. було затверджено формулу фінансування освітньої діяльності ЗВО, яка містить два компоненти: стала величина, що передбачає фінансування на історичній базі розміром 50% для кожного ЗВО; решта 50% обчислюється з використанням формули, що містить чотири компоненти (студенти, дослідження, науково-педагогічний персонал, інтернаціоналізація) [20, с. 200, 26].

Автономія сфери вищої освіти в країні гарантована Конституцією та законодавчо. Впровадження моделі фінансування ЗВО згідно типу закладу (університет або неуніверситетський ЗВО) з використанням зазначеної формули відображає зміну пріоритетів уряду щодо покращення якості наукових досліджень та фокусування на студентах і кадровому складі ЗВО університетського типу. Натомість фінансування ЗВО неуніверситетського типу спрямовано на студентів і подальше їх працевлаштування.

Студенти з держав-членів ЄС у Польщі навчаються безкоштовно. Натомість для іноземних студентів, що не є громадянами країн ЄС, ціна навчання встановлюється ЗВО самостійно, проте передбачене її узгодження з регуляторними органами.

Латвія. У 2009 році було внесено зміни до місцевого закону про ЗВО, що передбачають зміну їхнього правового статусу з бюджетних установ на юридичні особи публічного права, наслідком чого стало підвищення рівня фінансової автономії латвійських ЗВО. У 2015 році в країні було впроваджено тривимірну модель фінансування ЗВО з боку держави, що складається з базового державного фінансування навчання, фінансування, що орієнтоване на результат, та фінансування розвитку досліджень та вищої школи [20, с. 4]. Серед типів ЗВО в країні виокремлюються ЗВО університетського (6 ЗВО та 2 філії іноземних ЗВО) та неуніверситетського типу з програмами професійного навчання, а також коледжі. Згідно чинного законодавства країни, джерелами фінансування ЗВО можуть бути, зокрема, державний бюджет (витрати на персонал, дослідження, купівля обладнання, комунальні витрати та утримання інфраструктури), дохід від оплати за навчання, цільове фінансування. Обсяг бюджетного фінансування визначається за допомогою затвердженої формули, що передбачає фінансування лише очної форми навчання у державних ЗВО, виходячи з кількості бюджетних місць та середніх витрат на одного студента. При цьому ЗВО мають право укладання угод про надання послуг з отримання вищої освіти для студентів, які навчаються не за рахунок бюджету, що забезпечило країні одну з лідируючих позицій у рейтингу фінансової автономності університетів країн ЄС за 2017 р. на рівні 90% [20, с. 213—229].

Японія та Південна Корея. Протягом останніх десятиліть за кордоном були сформовані дві принципово різні моделі фінансування ЗВО з боку держави. Перша, притаманна, зокрема, країнам ЄС, передбачає активне бюджетне фінансування закладів вищої освіти, наявність значної кількості пільг для студентів та можливість безкоштовного навчання в окремих країнах. Друга з цих моделей орієнтована на діяльність в умовах вільного ліберального ринку у сфері освіти. Окрім США, така модель популярна, зокрема, у Японії та Південній Кореї. Ліберальна економічна політика держави спрямована, зокрема, на мінімізацію державних витрат на ЗВО та орієнтацію на фінансування з боку регіонів, приватних установ та споживачів ринку освітніх послуг. Таким чином, основною формою фінансування процесу отримання вищої освіти в Японії та Південній Кореї є кредити, що надаються студентам та витрачаються ними на фінансування процесу отримання вищої освіти. Приватні надходження формують близько половини бюджету ЗВО Японії та близько 75 % доходів ЗВО Південної Кореї, що обумовлює доволі високий рівень цін на освітні послуги в обох країнах [21, с. 78, 93]. Тим не менше, пряме бюджетне фінансування закладів вищої ос-

віти в Японії та Південній Кореї також існує, що передбачає доволі високий рівень контролю витрат цих асигнувань та забезпечує порівняно низький рівень автономії японських та корейських університетів.

Окремі наукові джерела (В. Андрущенко [1], І. Грищенко [5], С. Захарін [27], О. Комарова [28]) дають можливість узагальнити класифікацію інструментів фінансування закладів вищої освіти, що є поширеними та популярними за кордоном:

- пряме фінансування за рахунок бюджету на покриття видатків;
- пряме фінансування за рахунок бюджету, орієнтоване на досягнення результату згідно програмно-цільового методу;
- фінансування з бюджету з використанням зобов'язань держави, а саме освітніх ваучерів;
- освітній кредит;
- грантовий кредит;
- освітні заощадження;
- одержання платні за навчання від споживачів або замовників освітніх послуг;
- фінансування за рахунок коштів корпорацій або потенційних роботодавців.

Аналіз фахових літературних джерел, зокрема, праць В. Андрущенка [1] та В. Лугового [29] також дає підстави узагальнити перелік основних моделей фінансування закладів вищої освіти, що використовують економічно розвинуті держави, а саме:

1. Орієнтоване на потреби фінансування (модель "контрактного фінансування" або "державного замовлення") передбачає надходження бюджетних ресурсів безпосередньо до закладу вищої освіти. У межах даної моделі ЗВО, які уклали договір з відповідною державною установою, зобов'язуються здійснювати підготовку необхідних з точки зору потреб суспільства спеціалістів згідно з попередньо узгодженими витратами. Ключовою перевагою даної моделі є орієнтація на фінальний результат, що передбачає певну кількість підготовлених спеціалістів із визначеним переліком компетенцій на тлі мінімізації державних видатків, адже фінансуються вже працюючі заклади вищої освіти, що мають відповідний практичний досвід. При цьому основним ризиком або викликом використання даної моделі є доволі складний алгоритм розрахунку оптимальної потреби ринку праці у спеціалістах даної сфери та рівня їхньої кваліфікації у майбутньому;

2. Придбання освітніх послуг державою (модель "конкурсного фінансування") передбачає орієнтацію на ринкові потреби. Отже, заклади вищої освіти стають учасниками конкурсів у межах державного замовлення на підготовку фахівців. При цьому умови конкурсів визначаються з урахуванням суспільних інтересів та оголошуються заздалегідь відповідною державною установою. Таким чином, найвищі шанси стати переможцем конкурсу отримує той заклад вищої освіти, що має максимально наближений до оголошених вимог рівень якості та вартість освітніх послуг. Основною перевагою даної моделі є досягнення оптимального співвідношення якості та ціни освітніх послуг, що дозволяє досягти позитивного результату на тлі обмеженості ресурсів бюджету. Натомість ключовим ризиком або викликом використання цієї моделі є обмеженість державного впливу в процесі підготовки конкурсних пропозицій, внаслідок чого ті чи інші напрямки підготовки кадрів, що

є "нерентабельними" для закладів вищої освіти, можуть припинити розвиток;

3. Фінансування на основі оцінки результатів (модель "формульного фінансування" або "фінансування за результатами діяльності") відбувається як підсумок оцінки ключових досягнень діяльності закладу вищої освіти, а саме кількості студентів, кількості студентів, що отримали дипломи, кількості викладачів, результатів незалежного контролю рівня знань, складності напрямків фахової підготовки, кількості науковців, практичних результатів наукових досліджень, кількості опублікованих наукових статей, монографій, патентів, захищених дисертацій і т. і. Ключовою перевагою даної моделі є наявність кількісних параметрів або критеріїв, що уникають подвійного тлумачення та визначають для вишів чіткі орієнтири, необхідні для отримання бюджетного фінансування з боку держави. Натомість основним ризиком або викликом для даної моделі є вірогідність хибного визначення переліку ключових критеріїв, наприклад, внаслідок неможливості спрогнозувати напрями розвитку інновацій;

4. Фінансування за рахунок споживачів (модель "ваучерного фінансування" або "фінансування через споживача") орієнтоване на отримання закладами вищої освіти фінансування на відкритому ринку освітніх послуг шляхом задоволення фактичного платоспроможного попиту з боку клієнтів. Ця модель також може передбачати використання державних зобов'язань, що мають форму ваучерів або купонів, що отримують споживачі освітніх послуг, які заклад вищої освіти, у свою чергу, отримує від студентів. Основною перевагою застосування даної моделі є безумовна орієнтація на задоволення потреб економіки, що визначає ринок з урахуванням показників попиту та пропозиції. Натомість головним ризиком або викликом цієї моделі є орієнтація закладів вищої освіти на пропозицію потенційним студентам престижних або лише тимчасово актуальних спеціальностей, що не будуть користуватись попитом на ринку праці у середньостроковій перспективі (протягом 5 або 10 років).

На основі аналізу підходів до фінансування ЗВО вище розглянутих країн прослідковується тенденція до переорієнтації державної підтримки на результативність їх діяльності — переважна більшість досліджених країн впроваджує або вже застосовує моделі фінансування, орієнтовані на результати, які стимулюють підвищення якості освітніх та наукових послуг.

На практиці у межах тієї чи іншої національної системи вищої освіти фінансування закладів вищої освіти може відбуватись з використанням різних моделей або їх комбінацій. Зокрема, в Україні для фінансування закладів вищої освіти державної форми власності характерними переважно є моделі формульного фінансування та "фінансування через споживача", натомість заклади вищої освіти приватної форми власності переважно використовують модель "фінансування через споживача". Також з 2024 р. в Україні впроваджено модель державних грантів, що передбачає виділення з боку держави суми (базовий грант першого рівня — 15 тис. грн, другого рівня — 25 тис. грн з відповідними коефіцієнтами для різних спеціальностей від 1,0 до 1,5), яка може повністю або частково перекрити вартість навчання.

Останніми роками в експертному співтоваристві триває дискусія щодо шляхів реформування наявного в Україні механізму державного фінансування закладів

вищої освіти. У межах цієї дискусії, зокрема, експерт-керівник МОН України, відомий прибічник концепції фінансової автономії закладів вищої освіти С. Квіт вважає [30], що держава має не фінансувати державне замовлення, а просто виділяти гроші на освіту. На його думку, кожний заклад вищої освіти має самостійно розподіляти отримані від держави кошти на наукові дослідження, навчальний процес, заробітну плату викладачів тощо. У свою чергу, експерт-заступник Голови комітету ВРУ з питань науки і освіти О. Співаковський, пропонує [31] використовувати в Україні лише три форми державного фінансування вищої освіти: здійснення повної державної компенсації видатків на навчання; надання державою гарантій щодо отримання студентом кредиту на оплату навчання з подальшим погашенням державою нарахованих процентів; надання студентам державних гарантій отримання навчального кредиту за умови самостійного подальшого погашення ними кредитів та процентів. Г. Лопушняк та Х. Рибчанська у спільній монографії [7] пропонують заміну діючої в Україні моделі державного фінансування вищої освіти п'ятикомпонентною моделлю, що передбачає наступні рівні: базовий, який формується з урахуванням обсягу держзамовлення та приблизної ціни навчання одного здобувача освіти; соціальний, передбачений для надання стипендій, пільг і допомоги студенту / аспіранту, що формується з урахуванням наявних потреб; бонусний — для додаткового фінансування закладів вищої освіти, що мають статус національних, розміром 25—40% базового фонду; грантовий, що має функцію розвитку наукових досліджень, розміром від 5% базового фонду; резервний (розміром 2% базового фонду) для відшкодування витрат, пов'язаних із непередбачуваними обставинами. Натомість бачення процесу реформування чинного в Україні механізму державного фінансування закладів вищої освіти Ю. Вітренка [32] полягає у тому, що доцільне впровадження нової моделі державного фінансування закладів вищої освіти як суб'єктів ринкової економіки. Її ключова ідея полягає в тому, що потрібна зміна акцентів з фінансування утримання закладів вищої освіти на фінансування виробництва і оплати конкретних продуктів, послуг, товарів як результатів господарської діяльності закладів вищої освіти, що зареєстровані згідно з Класифікацією видів економічної діяльності та Державного класифікатора продукції та послуг.

У свою чергу, пропозиції профільного комітету Верховної Ради України (голова — С. Бабак) щодо необхідності реформування існуючого механізму фінансування закладів вищої освіти зводяться, зокрема, до такого: держава має замовляти підготовку спеціалістів тих професій, у яких вона або повністю платить заробітну плату (вчителі, медики), або є монополістом у сфері надання робочих місць (Укрзалізниця, атомна енергетика тощо), або тих спеціальностей, що потрібні для національної безпеки та оборони, або дефіцитних напрямків, зокрема, специфічних інженерних спеціальностей. Крім того, потребує вирішення проблема працевлаштування студентів-бюджетників, зокрема, майбутніх учителів, лише 18-19% з яких працюють за спеціальністю після отримання диплому [33].

Натомість концепція реформування вищої освіти, найбільш відомим ідеологом якої є заступник міністра МОН М. Винницький, передбачає, зокрема, скорочення державних ЗВО зі 170 до 100, запровадження грантів на здобуття освіти, пільгових кредитів, а також створення умов для конкуренції університетів за абітурієнтів [34]. При цьому

пілотний проєкт з надання державних грантів на навчання вже впроваджено у 2024 році [35].

З урахуванням гострої дискусійності проблеми державного фінансування закладів вищої освіти в Україні та поліваріантності концепцій її реформування з боку представників законодавчої влади, уряду та експертної спільноти, пошук та обґрунтування оптимального вектору такого реформування створює сприятливе середовище для наукових досліджень у цій сфері. Це дає можливість розробки нової моделі, яка б враховувала як міжнародний досвід, так і специфіку української освітньої системи, з метою забезпечення більш справедливої, ефективної та доступної вищої освіти для громадян нашої країни.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Однією з ключових проблем фінансування вищої освіти в Україні є недостатній рівень теоретичного обґрунтування моделей оптимізації цього сектора, які б спиралися на існуючий закордонний досвід, що пропонує велику кількість моделей участі держави у фінансуванні закладів вищої освіти. Аналіз дає підстави стверджувати, що універсального співвідношення частки державного фінансування ЗВО та приватних джерел наразі не знайдено. Отже, країнами, в залежності від рівня економічного розвитку, обирається той чи інший варіант фінансування закладів вищої освіти, активно використовуючи при цьому гібридні моделі фінансування, що об'єднують переваги основних моделей фінансування ЗВО. Різноманітність фінансових інструментів у практиці закордонних ЗВО свідчить про певне прагнення до підвищення ефективності управління ресурсами та розширення джерел фінансування через ринкові механізми і державно-приватне партнерство.

Функціональна класифікація моделей фінансування ЗВО (орієнтоване на потреби фінансування, конкурсне розміщення державного розміщення державного замовлення, фінансування за результатами діяльності та фінансування через споживача) — відображає провідні підходи до забезпечення ефективності освітніх систем у країнах з розвиненим публічним управлінням та адмініструванням. Їх функціональна диференціація забезпечує баланс між державним регулюванням, автономією ЗВО та ринковими механізмами. З огляду на міжнародний досвід та виклики української освітньої системи, доцільним є впровадження гібридної моделі, що б адаптувалась до змінних умов і пріоритетів національного розвитку.

В експертному співтоваристві також триває дискусія щодо доцільності реформування існуючого в Україні механізму державного фінансування закладів вищої освіти, зокрема члени Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій С. Бабак та Р. Гришук акцентують увагу на необхідність підвищення ефективності та прозорості у розподілі бюджетних коштів, особливої уваги заслуговує пілотний проєкт, ініційований МОН під керівництвом М. Винницького у 2024 році, що передбачає запровадження державних грантів для студентів, які не пройшли на бюджет, що свідчить про намір поступового переходу до гнучкішої та більш адресної системи фінансування. У межах цієї дискусії, зокрема, пропонується: відмова від державного фінансування держзамовлення, натомість пряме виділення коштів ЗВО; використання лише трьох форм державного фінан-

сування вищої освіти: здійснення повної державної компенсації видатків на навчання; надання державою гарантій щодо отримання студентом кредиту на оплату навчання з подальшим погашенням державою нарахованих процентів; надання студентам державних гарантій отримання навчального кредиту за умови самостійного подальшого погашення ними кредитів та процентів; заміна діючої моделі державного фінансування вищої освіти п'ятикомпонентною моделлю, що передбачає наступні рівні: базовий, соціальний, бонусний, грантовий, резервний; впровадження нової моделі державного фінансування ЗВО в якості суб'єктів ринкової економіки, ключова ідея якої полягає у зміні акцентів з фінансування утримання ЗВО на фінансування виробництва і оплату конкретних продуктів, послуг, товарів як результатів господарської діяльності ЗВО, що зареєстровані згідно з КВЕД та ДКПП.

В умовах повномасштабної війни та з урахуванням перспектив повоєнного відновлення держава повинна знаходити додаткові ресурси для фінансування сфери освіти, особливо з огляду на необхідність забезпечення стратегічних галузей кваліфікованими кадрами. Наразі обсяги фінансування ЗВО не забезпечують повного покриття навіть комунальних витрат, не кажучи про інвестиції в розвиток і модернізацію освітньої інфраструктури та матеріально-технічної бази закладів вищої освіти. Попри наявні труднощі, належний рівень фінансування дозволив би українським закладам вищої освіти підвищити рівень конкурентоспроможності у європейському середовищі. У цьому контексті доцільно переглянути чинну модель формульного фінансування, що, у свою чергу, потребує додаткових досліджень і нормативного доопрацювання.

Література:

1. Економіка вищої освіти України: тенденції та механізм розвитку / за ред. акад. НАПНУ В. П. Андрущенко. Київ: Педагогічна преса, 2006. 208 с.
2. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: монографія. Київ: Міленіум, 2006. 506 с.
3. Варналій З. С., Красільник О. В., Хмелевська Л. П. Фінансування державних вищих навчальних закладів України: монографія. Київ: Знання України, 2017. 231 с.
4. Економіка знань та її перспективи для України: наук. доп. / за ред. В. М. Гейця; Ін-т екон. прогнозування НАН України. Київ: ІЕП НАНУ, 2005. 168 с.
5. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективних фінансово-економічних моделей розвитку вищої школи: монографія / за ред. І. М. Грищенка. Київ, 2015. 236 с.
6. Удосконалення фінансування системи освіти України як передумова успішного реформування: монографія / за ред. С. Л. Лондара; ДНУ "Ін-т освіт. аналітики". Київ, 2021. 274 с. URL: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/finansuvannya-osviti-2021.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
7. Лопушняк Г. С., Рибчанська Х. В. Вища освіта України: державне регулювання та перспективи розвитку: монографія. Львів: Ліга Прес, 2018. 283 с.
8. Моргулець О. Б. Управління вищим навчальним закладом як суб'єктом ринку: монографія. Київ: КНУТД, 2017. 454 с.
9. Мосьпан Н. В. Тенденції взаємодії вищої освіти з ринком праці в Європейському Союзі: дис. ... д-ра пед.

наук: 13.00.04. Київ, 2019. 520 с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27879/1/%D0%94%D1%-96%D1%81%D0%B5%D1%80%20%D0%9C%D0%BE%D1%81%D1%8C%D0%BF%D0%B0%D0%BD.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).

10. Тульчинська С. О., Мельниченко А. А., Акімова О. А. Управління у сфері освіти і науки як фактор забезпечення сталого розвитку держави та регіонів. Київ: Едельвейс, 2012. 351 с.

11. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.

12. Шевченко Л. С. Університетська освіта: економічні пріоритети та управління розвитком: монографія. Харків: Право, 2016. 188 с.

13. Barr N. Higher education funding. Oxford Review of Economic Policy. 2004. № 20 (2). С. 264—283.

14. Wigger B. U., von Weizsacker R. K. Risk, resources, and education: Public versus private financing of higher education. IMF Staff Papers. 2001. № 48 (3). С. 547—560.

15. Heller D. E., Rogers K. R. Shifting the burden: Public and private financing of higher education in the United States and implications for Europe. Tertiary Education & Management. 2006. № 12 (2). С. 91—117.

16. Singh S. Global trends in higher education financing. THF Working Paper. 2014. № 8/2014.

17. Hahn R. The private financing of higher education. International Higher Education. 2015. № 50. С. 18—19.

18. Government expenditure on education, total (% of GDP). URL: <https://data.worldbank.org/indicator> (дата звернення: 10.06.2025).

19. Government expenditure per student, tertiary (% of GDP per capita). URL: <https://data.worldbank.org/indicator> (дата звернення: 10.06.2025).

20. Власова І. В. Розширення фінансової автономії університетів: політичний та управлінський виміри: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.06. Київ, 2020. 463 с.

21. Яшук Т. А. Механізм фінансування закладів вищої освіти в умовах нестабільності ринку освітніх послуг: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Київ, 2019. 315 с.

22. Мельник О. В., Мирошниченко Ю. О., Розман-Лі А. В. Державне регулювання фінансування вищої освіти: світовий досвід. Вісник СумДУ. Серія "Економіка". 2021. № 3. С. 120—126.

23. Юнгблут Є., Малтайс М., Несс Е. К., Рекс Д. Порівняльна політика вищої освіти, 2023. С. 157—187. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-25867-1_7?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 10.06.2025).

24. Federal Pell Grants. URL: <https://studentaid.gov/understand-aid/types/grants/pell> (дата звернення: 10.06.2025).

25. William D. Ford Federal Direct Loan Program. URL: <https://studentaid.gov/help-center/answers/article/federal-direct-loan-program> (дата звернення: 10.06.2025).

26. Peer Review of Polish Higher Education and Science System. URL: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/statistics/policy-support-facility/peer-review-polish-higher-education-and-science-system> (дата звернення: 10.06.2025).

27. Захарін С. В. Аналітичне оцінювання організаційно-економічних та фінансових умов розвитку системи вищої освіти України. Економічний вісник університету. 2013. № 20/2. С. 157—165.

28. Комарова О. А. Освітній потенціал: теоретико-методологічні та практичні аспекти формування. Кіровоград: ДЛАУ, 2009. 336 с.

29. Економічні основи інноваційного розвитку вищих навчальних закладів України / за ред. В. І. Лугового. Київ: Педагогічна преса, 2009. 384 с.

30. Інтерв'ю міністра освіти і науки України Сергія Квіта журналу "Новое время". URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-komentari-2015-06-19-intervyu-e2%80%99yu-ministra-osviti-i-nauki-ukrayini> (дата звернення: 10.06.2025).

31. Співаковський О. В. Нова модель фінансування вищої освіти: формування доданої вартості студента. URL: <https://hvylya.net/analytics/society/nova-model-finansuvannya-vishchoyi-osviti-formuvannya-dodanoyi-vartosti-studenta.html> (дата звернення: 10.06.2025).

32. Вітренко Ю. М. Державне фінансування закладів вищої освіти України як суб'єктів сучасної ринкової економіки. Фінанси України. 2019. № 10. С. 102—123.

33. Сергій Бабак: Держзамовлення у закладах вищої освіти переорієнтується на потреби держави. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/247651.html (дата звернення: 10.06.2025).

34. Туник-Фриз В. Університети скоротять вдвічі, а студенти конкуруватимуть за гроші: нові "ринкові правила" для вищої освіти. URL: <https://pravda.com.ua/publications/2024/05/02/713153> (дата звернення: 10.06.2025).

35. Державні гранти для здобувачів вищої освіти. URL: https://vstup.edbo.gov.ua/grants/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR1ZXig1qz9XW1gh_N1fhSHd_-dT6D6AtYXrjgeZDJlPJQJQUV58MnSJ7Omg_aem_v-BVME0_T2P4atB1cnOATJg (дата звернення: 10.06.2025).

References:

1. Andrushchenko, V. P. (2006), *Ekonomika vyshchoyi osvity Ukrainy: tendentsiyi ta mekhanizm rozvytku* [Economics of higher education in Ukraine: trends and development mechanism], Pedagogical Press, Kyiv, Ukraine.

2. Boholib, T. M. (2006), *Finansove zabezpechennya rozvytku vyshchoyi osvity i nauky v transformatsiynnyy period* [Financial support for the development of higher education and science in the transformation period], Millennium, Kyiv, Ukraine.

3. Varnaliy, Z. S., Krasilnyk, O. V. and Khmelevska, L. P. (2017), *Finansuvannya derzhavnykh vyshchyykh navchalnykh zakladiv Ukrainy* [Financing of state higher educational institutions of Ukraine], Znannya Ukrainy, Kyiv, Ukraine.

4. Heets, V. M. (2005), *Ekonomika znan ta yiyi perspektyvy dlya Ukrainy* [Knowledge economy and its prospects for Ukraine], Institute of Economic Forecasting of NASU, Kyiv, Ukraine.

5. Hryshchenko, I. M. (2015), *Teoretyko-metodolohichne obgruntuvannya efektyvnykh finansovo-ekonomichnykh modeley rozvytku vyshchoyi shkoly* [Theoretical and methodological substantiation of effective financial and economic models of higher education development], Kyiv, Ukraine.

6. Londar, S. L. (2021), *Udoskonalennya finansuvannya systemy osvity Ukrainy yak peredumova uspishnoho reformuvannya* [Improving the financing of the education system of Ukraine as a prerequisite for successful reform], DNU "Instytut osvithnoyi analityky", Kyiv, Ukraine, available at: <https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/finansuvannya-osviti-2021.pdf> (Accessed 10 June 2025).

7. Lopushnyak, H. S. and Rybchanska, Kh. V. (2018), *Vyshcha osvita Ukrainy: derzhavne rehulyuvannya ta perspektyvy rozvytku* [Higher education in Ukraine: state regulation and development prospects], Liga Press, Lviv, Ukraine.
8. Morhulets, O. B. (2017), *Upravlinnya vyshchym navchalnym zakladom yak subyektom rynku* [Management of a higher educational institution as a market subject], KNUTD, Kyiv, Ukraine.
9. Mospan, N. V. (2019), "Trends in the interaction of higher education with the labor market in the European Union", Kyiv, Ukraine, available at: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/27879/1/%D0%94%D1%96-%D1%81%D0%B5%D1%80%20%D0%9C%D0%BE-%D1%81%D1%8C%D0%BF%D0%B0%D0%BD.pdf> (Accessed 10 June 2025).
10. Tulchynska, S. O., Melnychenko, A. A. and Akimova, O. A. (2012), *Upravlinnya u sferi osvity i nauky yak faktor zabezpechennya staloho rozvytku derzhavy ta rehioniv* [Management in the field of education and science as a factor in ensuring sustainable development of the state and regions], Edelweiss, Kyiv, Ukraine.
11. Chuhunov, I. Ya. (2021), *Byudzhetna stratehiya suspilnoho rozvytku* [Budgetary strategy of social development], National Trade and Economics University, Kyiv, Ukraine.
12. Shevchenko, L. S. (2016), *Universytetska osvita: ekonomichni priorytety ta upravlinnya rozvytkom* [University education: economic priorities and development management], Pravo, Kharkiv, Ukraine.
13. Barr, N. (2004), "Higher education funding", *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 20, pp. 264—283.
14. Wigger, B. U. and von Weizsacker, R. K. (2001), "Risk, resources, and education: Public versus private financing of higher education", *IMF Staff Papers*, vol. 48, pp. 547—560.
15. Heller, D. E. and Rogers, K. R. (2006), "Shifting the burden: Public and private financing of higher education in the United States and implications for Europe", *Tertiary Education & Management*, vol. 12, pp. 91—117.
16. Singh, S. (2014), "Global trends in higher education financing", *THF Working Paper*, vol. 8.
17. Hahn, R. (2015), "The private financing of higher education", *International Higher Education*, vol. 50, pp. 18—19.
18. World Bank (2025), "Government expenditure on education, total (% of GDP)", available at: <https://data.worldbank.org/indicator> (Accessed 10 June 2025).
19. World Bank (2025), "Government expenditure per student, tertiary (% of GDP per capita)", available at: <https://data.worldbank.org/indicator> (Accessed 10 June 2025).
20. Vlasova, I. V. (2020), *Rozshyrennya finansovoyi avtonomiyi universytetiv: politychnyy ta upravlinsky vymiry* [Expanding the financial autonomy of universities: political and managerial dimensions], Kyiv, Ukraine.
21. Yashuk, T. A. (2019), *Mekhanizm finansuvannya zakladiv vyshchoyi osvity v umovakh nestabilnosti rynku osvitnikh posluh* [Mechanism of financing higher education institutions in conditions of instability of the educational services market], Kyiv, Ukraine.
22. Melnyk, O. V., Myroshnychenko, Yu. O. and Rozman-Li, A. V. (2021), "State regulation of financing of higher education: world experience", *Bulletin of SumDU. Series "Economy"*, vol. 3, pp. 120—126.
23. Jungblut, E., Maltais, M., Ness, E. K. and Rex, D. (2023), "Comparative higher education policy", pp. 157—187, available at: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-25867-1_7?utm_source=chatgpt.com (Accessed 10 June 2025).
24. U.S. Department of Education (2025), "Federal Pell Grants", available at: <https://studentaid.gov/understand-aid/types/grants/pell> (Accessed 10 June 2025).
25. U.S. Department of Education (2025), "William D. Ford Federal Direct Loan Program", available at: <https://studentaid.gov/help-center/answers/article/federal-direct-loan-program> (Accessed 10 June 2025).
26. European Commission (2025), "Peer Review of Polish Higher Education and Science System", available at: <https://projects.research-and-innovation.ec.europa.eu/en/statistics/policy-support-facility/peer-review-polish-higher-education-and-science-system> (Accessed 10 June 2025).
27. Zakharin, S. V. (2013), "Analytical assessment of organizational, economic and financial conditions for the development of the higher education system of Ukraine", *Economic Bulletin of the University*, vol. 20, pp. 157—165.
28. Komarova, O. A. (2009), *Osvitniy potentsial: teoretyko-metodolohichni ta praktychni aspekty formuvannya* [Educational potential: theoretical, methodological and practical aspects of formation], DLAU, Kirovograd, Ukraine.
29. Luhoviy, V. I. (2009), *Ekonomichni osnovy innovatsiynoho rozvytku vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy* [Economic foundations of innovative development of higher educational institutions of Ukraine], Pedagogical Press, Kyiv, Ukraine.
30. Ministry of Education and Science of Ukraine (2015), "Interview of the Minister of Education and Science of Ukraine, Serhiy Kvit, to the magazine 'Novoe Vremya'", available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-komentari-2015-06-19-interv%E2%80%99yu-ministra-osviti-i-nauki-ukrayini> (Accessed 10 June 2025).
31. Spivakovskyy, O. V. (2025), "A new model of financing higher education: forming the added value of the student", available at: <https://hvylya.net/analytics/society/nova-model-finansuvannya-vishhoi-osviti-formuvannya-dodanoyi-vartosti-studenta.html> (Accessed 10 June 2025).
32. Vitrenko, Yu. M. (2019), "State financing of higher education institutions of Ukraine as subjects of a modern market economy", *Finance of Ukraine*, vol. 10, pp. 102—123.
33. Babak, S. (2025), "State procurement in higher education institutions is reoriented to the needs of the state", available at: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/247651.html (Accessed 10 June 2025).
34. Tunik-Fryz, V. (2024), "Universities will be cut in half, and students will compete for money: new 'market rules' for higher education", available at: <https://pravda.com.ua/publications/2024/05/02/713153> (Accessed 10 June 2025).
35. Ministry of Education and Science of Ukraine (2025), "State grants for higher education applicants", available at: https://vstup.edbo.gov.ua/grants/?fbclid=IwZXh0bGhZW0CMtAAAR1ZXig1qz9XW1gh_N1fhS-Hd_dT6D6AtYXrjgeZDjIPJQJQUV58MnSJ7O-mg_aem_vBVMEOT2P4atB1cnOATJg (Accessed 10 June 2025).

Стаття надійшла до редакції 12.06.2025 р.